

ביאורים

המהר"ל נותן הסבר נוסף לשאלה למה הקב"ה ציוונו דווקא ש"ס (365) מצוות לא תעשה. בהסבר זה המהר"ל מעמיק את ההבנה בענייני השפעת המקום על זהותו של האדם. אנו יכולים לראות סימן לרבר זה בעובדה שהאדם מתנהג באופן שונה בכל מקום ומקום. התנהגות שממאמה למקום מסוים תיחשב כהתנהגות בלתי ראויה במקום אחר. למשל, אדם שישתובב ברחוב כמו שמסתובבים בחוף הים ייחשב כאדם לא צנוע וחסר בוש. כמו כן, אדם שילך לחתונה בלבוש שאיתו הוא חזר מהעבודה יראה כאדם חסר כבוד עצמי וכמבזה את בעלי השמחה. בכל מקום יש כללי התנהגות נורמליים הנהוגים בו. אדם שחורג מהם - מעיד על כך שאינו בריא בנפשו. מכאן אנו למדים על כך שהמקום בו האדם נמצא הוא גורם משמעותי ומכריע בשאלה איך האדם יחיה וכיצד ינהג בחייו. לאור דברים אלו, מבאר המהר"ל שמקומו של האדם הוא העולם שמתחת השמש. המקום שבו אנו חיים וגדלים מושפע ממצאיאיותה של השמש. כשהיא מאירה אנו חיים ועובדים, וכשהיא שוקעת גם אנו עוצרים את מרוצת החיים להפסקה והתרעננות על ידי השינה. כשהיא מחממת או מכוסה בעננים אנו מתלבשים ומתנהגים בהתאם. לכן אנו צריכים לדעת אלו מעשים בעולם כזה, ישמרו עלינו שלא נצא מהנורמליות הטבעית של נפשנו. זהו תפקידם של ש"ס מצוות 'לא תעשה'. הן באות כדי שהאדם לא יעשה מעשים אשר יסיטו את נפשו מהנורמליות שלה. יש דווקא ש"ס מצוות, ש"ס מעשים שצננו שלא לעשותם, מכיוון שבעולמנו, העולם שהשמש שולטת בו, ישנו מחזור של ש"ס ימים שבהם שולטת השמש. אלו חוקי ההתנהגות האלוהיים שרק על ידיהם, אנו, הנמצאים בעולם הזה, עולמה של השמש המולכת, נוכל שלא לפגום בבריאות נפשנו. ודאי שהמצוות גם מביאות טוב ושלום לעולם, אך זה רק מפני שהן מוציאות מהכוח אל הפועל את שלמות האדם. כשהאדם חי בשלום בתוכי נפשו, בין כל הכוחות המתאבקים באישיותו, אזי גם התורה כולה חיה בשלום ורעות. אך שלום זה הוא רק תוצאה מוכרחת לקיומן של המצוות ולא המטרה שלהן. מטרת המצוות היא להוציא ולגלות את נשמת האדם בחיי המעשה.

הרחבות

מה קורה אחרי קיום המצוות?

כמו שהחפיה ש"ס ימים, שנה, הוא מקומו של אדם... ופרשנו אותו במקום אחר. בדרוש על התורה המהר"ל מסביר שיש שני חסרונות לנשמה בירידתה לעולם. החיסרון הראשון הוא מצד המקום שבאה אליו, שהוא בין התחתונים (כלומר, כל מה שהוא בעולמנו שממוקם מתחת לשמש כל ענייני העולם הזה). הנשמה משולה לבת מלך הנישאת לכפרי. היא יורדת מהעולם העליון לעולם תחתון. על כך דרשו חז"ל: "וגם הנפש לא תמלא", שאפילו יביא לה כל מעדני עולם אינם חשובים בעיניה לכלום. למה? "שהיא מן העליונים" וירדה לעולם נמוך ממנו [קהלת רבה פרשה ו]. החיסרון השני הוא מצד מה שנתחברה הנשמה באדם לגמרי והרי הוא בעל גוף חומרי (דרשות מהר"ל, עמ' טז).

שלמות האדם תצא אל הפועל באמצעות תרי"ג מצוות, המכוונות כנגד החסרונות של הנשמה ביידתה לעולם. כדי למלא חסרונות אלו ניתנו לנו ש"ס מצוות לא תעשה כנגד השלמת מקום הנשמה שבתחתונים, תחת השמש, ורמ"ח מצוות עשה להשלמת אברי האדם. בפרק ג' המהר"ל הזכיר מדרגה נוספת. לאחר השלמת כל המצוות עדיין הנשמה לא שבה למקורה הראשון, אלא היא נתונה במציאות חיצונית לה, גשמית, ועולמה הרוחני ממשיך להתפתח לעוד מדרגות נוספות (עיי' גם אורות הקודש ב, עמוד תקל).

שאלות לדין

איך הארץ והמקום משפיעים על אישיותו ועל זהותו של האדם?

המהר"ל אומר שמצוות עשה הם מצד ה'טוב', ומצוות לא תעשה הם מצד ה'שלום'. מה היחס בין הטוב לשלום? מתי יש להילחם על דבר טוב גם אם הוא סותר את השלום, שהרי מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה?

[רמ"ח מצוות עשה וש"ס מצוות לא תעשה כנגד שלימות האדם ומקומו]

ובמקום אחר¹ פרשנו עוד, כי האדם שהוא עקר בנבראים, ומקומו בעולם הזה תחת השמש, וזהו ביתו ומקומו. וכמו שאמרנו, שעל כל הדברים שהם בעולם יאמר שהם תחת השמש. וכל דבר בעולם יש לו מקום, כמו שאמרנו (אבות פ"ד מ"א): אין לך דבר שאין לו מקום. כאלו היה המקום שגך לאדם, עד שהמקום נכנס בגדר של כל דבר, ולכך צריך לכתב בגט שם המקום. ובדבר זה הארכנו במקום אחר, כי המקום שגך לאדם ונכנס בגדרו. ולפיכך, מצוות התורה אשר נתן לאדם, כנגד האדם ועולמו אשר דר בו האדם, והוא מקומו. והאדם בעצמו יש לו רמ"ח אברים, שהם שלמות האדם. וכנגד זה נתן לו רמ"ח מצוות עשה, שהם שלמות האדם. ויש לו מקום, אשר הוא בו, אשר המקום מגביל הדבר שלא יצא. וכבר אמרנו כי מקומו של אדם הוא תחת החמה, וכך נתן לאדם ש"ס מצוות לא תעשה, כנגד החמה שיש לה ש"ס ימים. ואלו ש"ס מצוות מגבילין את האדם שלא יצא חוזה ויעבר אלו ש"ס מצוות, והם מקומו, כמו שהחמה ש"ס ימים, שנה, הוא מקומו של אדם. והבן הדברים האלו. ופרשנו אותו במקום אחר².

כלל הדבר, כי האדם יוצא לפעל על ידי אלו המצוות, עד שהוא בשלמות הגמור. ועם כי בודאי כל דברי תורה דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום (משלי ג, יז), כלומר, כי כל דרכיה של תורה הם טוב בעצמם, וזה כנגד מצוות עשה. וכל נתיבותיה שלום, וזה כנגד לא תעשה, שכאשר ישמור האדם החק שנתן לו השם יתברך, שלא יעבר ש"ס מצוות לא תעשה, ולא יצא האדם מן החק המגביל, ואז יש לו שלום. וכאשר יעבר החק ונכנס בגבול אחר, שאינו ראוי לו, אין שלום לו. רק השלום כאשר ישאר כל אהד בגבול שלו. מכל מקום, אין מה שצוה השם יתברך את האדם המצוה מפני שהוא טוב ורצה שיעשה הטוב, רק שהמצוות הם צרוף הבריות, שיצא מן הטבע החמרי כמו שאמרנו.

עוד בארנו ב'דרך חיים', שעיקר מקומו של האדם הוא תחת השמש, ולכן אמר שלמה על מציאות העולם התחתון שהוא תחת השמש. כל דבר בעולם יש לו את מקומו הטבעי, כמו שאמרנו חז"ל: אין לך דבר שאין לו מקום. ²הזיהוי של הדבר באמצעות המקום עושה את המקום לחלק אינטגרלי מהדבר. ולכן צריך לכתוב בגט את המקום בו נעשה הגט, כי המקום הוא חלק מהזהות של האדם. לכן המצוות הניתנות לאדם הן כנגד האדם ומקומו. כנגד האדם רמ"ח מצוות עשה שהן שלימות האדם, וכנגד המקום ש"ס מצוות לא תעשה, כי תחת השמש הוא מקומו של האדם. מצוות אלו מגבילות את האדם שלא יצא מחוץ לתחום הראוי לו כאדם. וכבר התבאר כי מקומו של האדם תחת השמש וכאילו ש"ס הימים הם מקומו של האדם, לכן ניתנו לו ש"ס מצוות לא תעשה כנגד מקומו. דבר זה פרשנו גם ב'דרוש על התורה'.

בללו של דבר, באמצעות המצוות יש יכולת ביד האדם להוציא את שלימותו מן הכח אל הפועל, עד שהוא יכול להגיע לידי שלימות גמורה. בודאי יש טוב בעצם המצוות, כי התורה דרכיה דרכי נעם ונתיבותיה שלום. דרכיה דרכי נעם כנגד מצוות עשה, ונתיבותיה שלום כנגד מצוות לא תעשה, כי כאשר ישמור האדם את חוקי האלוקים ולא יצא מהמסגרת הראויה לו, אז הוא בשלום. אולם כאשר יעבור את הגבול הראוי לו, הוא נכנס למקום שאינו ראוי לו ואז אין כאן שלום, כמו שכנס אדם למקומו של חבירו אין שלום ביניהם. השלום קיים רק כאשר כל אחד נמצא בגבולות שלו. בכל אופן אף על פי שיש טוב במצוות עצמן, לא זו סיבת החיוב שהוטלה על האדם לקיימן. עיקר נתינתן הוא כדי שהאדם יצא מהטבע החומרי וידבק ברוחני, כמו שברנו.

מצוות העשה הם הטוב ומל"ת הם השלום